

17. Nevmerzhitsky, E. V. (2008). *Corruption in Ukraine: causes, consequences, counteraction mechanisms: monograph*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
18. Gvozdetsky, V.D. (2014). Updating the administrative and legal mechanism of preventing and combating corruption in Ukraine, driven by the dignity revolution. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo*, 4 (75), 20 – 29 [in Ukrainian].
19. Chemeris, IV (2015). Foreign experience in combating corruption in public administration. *Stratehichni priorytety*, 3(12), 110– 118 [in Ukrainian].
20. Lavrenyuk, Yu. F. (2014). Priority directions of anti-corruption policy of Ukraine. *Derzhavne upravlinnya*, 1 (1), 35– 37 [in Ukrainian].
21. Kulik, L.M. (2015). *The problem of the asocial in human consciousness and behavior. Moral and ethical principles of reforming the criminal legislation of Ukraine*. Dnipropetrovs'k: Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2019

УДК 343.979:94(477)

Саблук С.А.,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту публічного права,
доктор юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗЛОЧИННІСТЮ В РОКИ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

У статті здійснено історико-правовий аналіз особливостей організації в Україні кримінально-правового контролю за злочинністю в умовах колективізації. З'ясовано, що в процесі реалізації радянської репресивної політики у 20-30-х роках ХХ ст. контроль за злочинністю набув вкрай викривлених форм, які передбачали перетворення правоохоронних органів на каральні. Обґрунтовано, що для забезпечення диктатури вищого партійного керівництва було прийнято ряд нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання суспільних відносин в умовах тоталітаризму. Доведено, що зусилля влади, спрямовані на розкол селянства за майновою ознакою з метою отримання коштів на здійснення індустріалізації, з одного боку, використовувалися для формування нових уявлень про характер контролю за злочинністю на основі широкого застосування силових методів, а з іншого - формувало у населення відповідну правосвідомість, де полюсами протистояння нерідко виступали громадяни та держава.

Ключові слова: протидія злочинності, контроль за злочинністю, тоталітарний режим, репресії, колективізація, диктатура.

Sabluk S. PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF CRIMINAL AND LEGAL CONTROL FOR CRIME IN THE YEARS OF COLLECTIVIZATION (HISTORICAL AND LEGAL ASPECT)

There was made, in the article, a historical and legal analysis of peculiarities of organization of criminal and legal control for crime in Ukraine in conditions of collectivization. It was found out that in the process of realization of Soviet repressive politics in 20 – 30's of the XX century the crime control took on extremely distorted forms that involved turning law enforcement agencies into punishment. It was substantiated that a number of normative legal acts aimed at regulating social relations in the conditions of totalitarian regime were adopted to ensure the dictatorship of the top party leadership. It was proved that the efforts of the authorities aimed at the split of the peasantry on property indications with the purpose of obtaining the funds for the implementation of industrialization, on the one hand, were used to form new ideas about the nature of crime control based on the widespread use of forceful methods, and on the other hand, formed the population justice, where citizens and the state often acted as the poles of confrontation.

Key words: combating crime, crime control, totalitarian regime, repressions, collectivization, dictatorship.

Постановка проблеми. Формування ефективної системи протидії злочинності значною мірою залежить від рівня наукової концептуалізації даної проблеми. Адже наукове обґрунтування шляхів і методів оптимізації антикриміногенного впливу державних інституцій та структур громадянського суспільства допомагає вивчити і врахувати відпрацьований десятиліттями досвід криміналітету в адаптації до законодавчих змін і супротиві правоохоронним органам. У зв'язку з цим зростає роль історико-правових досліджень боротьби із злочинністю, які в поєднанні із відповідними теоретичними надбаннями формують необхідне підґрунтя для обґрунтованих узагальнень, висновків і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізму кримінально-правового контролю за злочинністю. При цьому потрібно зауважити, що як світовій, так і вітчизняній історії відомі факти, коли злочинцем себе виявляла сама держава, її командно-адміністративний апарат, партійна верхівка та й численна кількість простих громадян, які будь-якими способами намагалися забезпечити собі лояльне ставлення з боку тоталітарної системи. Вивчення сьогодні подібних історичних фактів також необхідне для розбудови української демократичної, правової держави і розвитку громадянського суспільства. Відтак, комплексний, всебічний аналіз проблеми боротьби із злочинністю сприятиме визначенню тенденцій, розробленню стратегії і тактики протидії злочинності та іншим правопорушенням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні і практичні питання контролю за злочинністю, порушувалися в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема для нашого дослідження важливим є науковий доробок Д.В. Архирейського, О.М. Бандурки, І.Г. Біласа, І.Й. Бойка, С.А. Гули, О.А. Довбні, А.І. Долгової, Й.А. Гельфанда, В.П. Ємельянова, П.П. Захарченка, А.Ф. Зелінського, О.М. Калюка, С.В. Кульчицького, Л.Б. Лехан, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, О.І. Неліна, В.М. Нікольського, І.Б. Усенка, А.Є. Шевченка, О.Н. Яришиша та ін. Незважаючи на вагомий науковий доробок українських і зарубіжних учених щодо організації ефективної протидії злочинності, необхідно зазначити, що проблема історико-правового вивчення кримінально-правового контролю за злочинністю в умовах становлення радянської влади в Україні потребує додаткового вивчення.

Метою статті є історико-правовий аналіз особливостей організації в Україні кримінально-правового контролю за злочинністю в умовах колективізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці 1920-х років вище керівництво СРСР на чолі із Й. Сталіним взяло курс на зміцнення своєї влади в країні шляхом створення командно-адміністративної системи з чітко підпорядкованою владною вертикаллю та диктатурою правлячої партії. Плануючи розширення свого впливу за рахунок приєднання до СРСР територій окремих сусідніх держав, компартійна верхівка віддала перевагу здійсненню форсованої індустріалізації із перевагою важкої промисловості та розбудовою потужного військово-промислового комплексу. Пошук засобів фінансування для модернізації промисловості у кінці 1920-х - на початку 1930-х років продовжував великою мірою здійснюватися шляхом їх отримання за рахунок сільського господарства.

Важливим політичним засобом реформування аграрного сектору економіки було згорання НЕПу та запровадження у 1929 р. політики суцільної колективізації. Як відомо, вона проводилася шляхом вилучення продукції у сільгоспвиробників із широким застосуванням державного примусу, що призвело до поширення голоду в Україні, який за своїми масштабами перетворився на геноцид. Перехід від політики примусових хлібозаготівель до примусової колективізації супроводжувався значним протистоянням селянства такій політиці радянської влади.

З метою якнайшвидшого подолання спротиву селянства, а також, керуючись бажанням вищого партійного керівництва отримати у своє розпорядження величезну кількість дешевої робочої сили для здійснення форсованої індустріалізації, у січні 1930 р. спеціальною комісією під керівництвом В. Молотова було розроблено порядок розкуркулення селянських господарств, який закріплювався постановою ЦК ВКП(б) від 30 січня 1930 р. «Про заходи у справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації», відповідно до якої передбачався поділ господарств, що підлягали ліквідації, на три категорії. До першої категорії відносили «учасників й організаторів антирадянських виступів і терористичних актів», які згідно із рішеннями судових органів мали бути засуджені до певного терміну ув'язнення. До другої категорії відносилися особи, які «здійснювали менш активний опір кампанії розкуркулення» і мали бути разом з родинами вислані у віддалені райони країни. До третьої групи належали особи, які не чинили опору і, відповідно, одержували зменшені земельні ділянки за межами колгоспних угідь.

1 лютого 1930 р. ЦВК і Раднарком СРСР прийняли постанову «Про заходи щодо зміцнення соціалістичної перебудови сільського господарства в районах суцільної колективізації і щодо боротьби з куркульством», де мова йшла про заборону оренди землі і використання найманої праці в сільському господарстві, а також конфіскацію у куркулів засобів виробництва. 5 квітня цього ж року ВУЦВК і Раднарком УСРР ухвалили постанову «Про заборону орендувати землю й застосовувати найману працю в одноосібних селянських господарствах у районах суцільної колективізації», відповідно до якої скасовувалися всі угоди оренди, а обласним виконкомом надавалося право конфіскувати майно куркулів та висилати їх за межі окремих районів і округів. Конфісковане у куркулів майно віддавалося у відповідні колгоспні фонди як вступний внесок за батраків та бідняків.

Одними із перших державних органів, до компетенції яких належало проведення насильницької колективізації і масове виселення селянства були органи ДПУ УСРР. Через посилення опору селян примусовому виселенню в рамках «ліквідації куркульства як класу» заступником голови ДПУ К. Карлсоном вже 23 січня 1930 р. пропонувалося забезпечити збільшення штатів працівників. Він зазначав, що «у зв'язку із проведенням операцій по виселенню з УСРР «куркульського елементу» (40 000 сімей по всій Україні) ДПУ УСРР необхідно збільшити кількість оперативних працівників до 3 000 осіб, оскільки наприкінці 1920-х років ДПУ мало у розпорядженні лише 1 100 осіб, які могли бути використані під час проведення вказаної операції» [7, арк. 1]. З утворенням при Колегії ДПУ УСРР Судової трійки, яка була наділена правом виносити вироки у кримінальних справах, розширилися позасудові повноваження управління, а після ліквідації відповідно до постанови ВУЦВК і РНК УСРР від 28 грудня 1930 р. НКВС УСРР, міліція та кримінальний розшук фактично перетворилися у частину апарату органів ДПУ УСРР, які здійснювали охорону громадського порядку, паспортизацію та інші заходи.

У зв'язку з тим, що в роки насильницької колективізації селяни змушені були забивати худобу через відсутність кормів, ЦВК і Раднарком СРСР 16 січня 1930 р. прийняли постанову «Про заходи боротьби з хижацьким забоем худоби», згідно з якою винні в такому забої підлягали позбавленню волі строком до 2 років. Райвиконкомом було надано право позбавляти таких селян права користуватися землею і конфіскувати їхню худобу. Окрім того, постановою ЦВК і Раднаркому СРСР від 7 грудня 1931 р. встановлено кримінальну

відповідальність за незаконний забій і приведення в непридатний стан коней. Також з метою збереження державної власності, наданої колективним господарствам, постановою ЦВК і Раднаркому СРСР від 13 лютого 1931 р. було запроваджено кримінальну відповідальність у вигляді примусових робіт на строк до 6 місяців чи позбавлення волі на строк до 3 років за злочинно-недбале ставлення до тракторів і сільськогосподарських машин. Майже відразу, 25 лютого 1931 р. ВУЦВК і Раднарком УСРР згідно із постановою ЦВК і Раднаркому СРСР «Про відповідальність за злочини, що дезорганізують роботу транспорту», доповнили КК УСРР ст. 26, яка передбачала порушення працівниками транспорту трудової дисципліни і встановлювала відповідальність за вказані дії у вигляді позбавлення волі до 10 років, а у випадках, коли ці злочини носили явно злісний характер – розстрілу.

Важливим чинником для проведення масових репресій було рішення Президії ЦВК СРСР від 3 квітня 1931 р., відповідно до якого для забезпечення єдиного керівництва всією радянською судовою системою у практику пленуму Верховного Суду СРСР вводилося заслуховування доповідей про перспективні плани діяльності судових органів союзних республік на майбутній рік. Також дозволялося Верховному Суду СРСР застосовувати метод вибіркового вивчення окремих галузей судової практики союзних республік та видачі по них директивних вказівок [8, арк.10]. Дане рішення було неоднозначно прийнято у союзних республіках адже фактично означало, що з органу нагляду за правильним застосуванням судовими органами союзних республік загальносоюзних законів і їх тлумачення він, згідно цієї постанови, перетворювався на орган керівництва судовою політикою союзних республік. Тим паче, що для такої принципової реорганізації Верховного Суду СРСР відсутні були вагомі підстави політичного та практичного характеру [8, арк.7-8]. Проте, не дивлячись на опір частини місцевих керівників, дане рішення щодо Верховного Суду СРСР було нав'язане республікам шляхом проведення репресій серед багатьох пересічних комуністів та місцевих керівників, котрі виражали своє невдоволення.

Під час господарчо-політичних кампаній на селі наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років по всій території УСРР набули поширення конфіскації майна колгоспників за не здачу хліба. При цьому райкоми вимагали обов'язкового попереднього узгодження вироків нарсудів із ними і часто втручалися у діяльність судів з метою перегляду вироків для винесення набагато суворіших [13, арк.125]. Так, аналіз протоколів засідань Політичної комісії по розгляду обвинувачень початку 1930-х років дає підґрунтя для висновку про схильність радянської влади до визначення для всіх, кого вважали куркулями, покарання у вигляді розстрілу, а для інших «противників хлібозаготівель» – покарання у вигляді позбавлення волі не менш як на 10 років [9, арк.47-58].

Найбільш масштабного характеру охорона соціалістичної власності набула згідно із Законом від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності». Зазіхання на соціалістичну власність ототожнювалося із діяльністю ворогів народу, а розкрадання державної і колгоспно-кооперативної власності каралось розстрілом із конфіскацією майна або за пом'якшуючих обставин – позбавленням волі строком не менше 10 років із конфіскацією майна. Саме цей закон отримав у народі назву «Закону «про п'ять колосків». Відповідно до цього закону щодо куркулів, колишніх торгівців, які проникли в організації постачання і були визнані винними у розкраданні товарів або перепродажу їх через приватні ринки, передбачалося застосовувати вищу міру покарання і лише за пом'якшуючих обставин – позбавлення волі на 10 років. По відношенню до осіб, які були визнані винними у розкраданні товарів на транспорті, мала застосовуватися вища міра покарання або, за пом'якшуючих обставин, – позбавлення волі на 10 років. Стосовно одноосібників та колгоспників, які розкрадали колгоспне майно і хліб, мало застосовуватися покараннями у вигляді позбавлення волі на 10 років, але при виявленні систематичного розкрадання – вища міра покарання. По відношенню до голів колгоспів і членів правління, які брали участь у розкраданні державної та суспільної власності мала застосовуватися вища міра покарання, а за пом'якшуючих обставин – позбавлення волі на 10 років [10, арк. 2 зв.].

Інструкцією Верховного Суду СРСР підкреслювалося, що допускалося застосування репресій у справах, які підпадали під дію закону від 7 серпня, стосовно злочинів, вчинених до видання закону у випадках, коли злочини мали суспільно-політичне значення. Справи про розкрадання колгоспного майна вилучалися з розгляду сільських громадських і колгоспних товариських судів, які мали можливість розглядати лише справи щодо злочинів проти особистої власності колгоспників і одноосібників. Судово-слідчі органи зобов'язувалися закінчувати справи і виносити по них вирок не довше, як протягом п'ятнадцяти днів з моменту початку справи. Як виняток у справах, по яких проходила велика кількість обвинувачених, термін розгляду подовжувався до 30 днів [10, арк. 3].

Переломним етапом на шляху до повної централізації репресивної системи став 1934 р., коли 10 липня постановою ЦВК СРСР було утворено загальносоюзний НКВС, до складу якого замість ліквідованого ОДПУ ввійшло новостворене Головне управління державної безпеки (ГУДБ). У союзних республіках були утворені НКВС республік, які функціонували на підставі положення про загальносоюзний НКВС, на який покладалися обов'язки забезпечення революційного порядку і державної безпеки; охорони суспільної (соціалістичної) власності; ведення записів актів громадянського стану; прикордонної охорони та деякі інші справи господарського характеру. Тюрми та місця ув'язнення, які підпорядковувалися як ОДПУ, так і наркомюстам союзних республік, повністю було передано у відання НКВС СРСР, починаючи з моменту його утворення [1].

Посиленню кримінальної репресії сприяло також те, що у квітні 1935 року законодавчо було знижено деліктоздатність неповнолітніх і встановлено, що, починаючи з 12 років, особи, викриті у вчиненні крадіжки,

заподіяння насильства і тілесних ушкоджень, вбивстві чи замаху на вбивство, підлягають притягненню до суду із застосуванням усіх встановлених законом мір кримінального покарання. До цього потрібно додати ще поширення позасудової репресії, діяльність особливої наради при НКВС СРСР та численних «трійок». При цьому «трійка» застосовувалася, коли потрібно було ліквідувати або позбавити свободи «антирадянський елемент» без дотримання правових норм, «у великих кількостях і за допомогою прискореної процедури поза увагою громадськості» [2, с. 33].

Особливістю джерел права в Україні до прийняття Конституції УРСР 1937 р. було те, що приймати закони мали право Всеукраїнський з'їзд Рад, ВУЦВК, Президія ВУЦВК і Раднарком УСРР. Згідно із Конституцією УСРР 1929 р. Всеукраїнський з'їзд Рад був проголошений «верховним органом влади». ВУЦВК було надано право затверджувати проекти кодексів, а також усіх законодавчих актів, які визначали загальні норми політичного, економічного і культурного життя республіки. Посилення керівної ролі Комуністичної партії знайшло своє відображення у спільних постановках ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР. Подібна практика використовувалась і в УСРР, хоча відповідна форма законодавчих актів не передбачалася ні Конституцією СРСР, ані Конституцією УСРР. Відтак, адміністративно-командна система управління все більше перетворювала всеукраїнські з'їзди Рад в органи декоративні, в силу чого їх постанови у більшості випадків носили загальний характер. В такому ж напрямку, хоча у трохи меншому обсязі, з початку 1930-х років змінювалася законодавча діяльність ВУЦВК. Тому основна робота в галузі законодавства зосереджувалася в Президії ВУЦВК і Раднаркомі УСРР.

Таким чином, зміцненню командно-адміністративної системи та підготовці репресивних заходів сприяла перевага загальносоюзного законодавства над республіканським, яка утверджувалася на початку 1930-х років через поширення прямої дії загальносоюзних законодавчих актів та їх дублювання в республіканському законодавстві. Також посиленню дії командно-адміністративної системи та її репресивної політики щодо українського народу сприяла трансформація структури і функцій судово-прокурорських органів впродовж 1928 – 1933 рр., яка відбувалась у два етапи. На першому етапі (1928–1929 рр.), пов'язаному із започаткованим XV з'їздом ВКП(б) наступом на заможне селянство, функціональні та структурні зміни було спрямовано на підвищення рівня централізації органів юстиції, встановлення жорсткого контролю над ними з боку партійних органів, поліпшення оперативності їхньої роботи у справі швидкого подолання опору осіб, які чинили спротив запровадженому політико-економічному курсу. Другий етап трансформацій (1930–1933 рр.) був пов'язаний із впровадженням у життя політики суцільної колективізації на селі, з територіально-адміністративними реформами, що супроводжували таку політику. На цьому етапі відбувалося прилаштування структури органів юстиції до вказаних реформ, підсилення їхньої низової, районної ланки, тому що саме на районному рівні здійснювалося пряме провадження політико-економічного курсу по відношенню до села [6].

Так само було багато зроблено для того, щоб форми і методи роботи судово-слідчих органів стали ефективним інструментом репресивної політики на селі. Зокрема це «поширене тлумачення законодавства», використання принципу аналогії у трактуванні цього законодавства (тобто засудження селян за злочини, опису яких не існувало у статтях кримінального кодексу), застосування класового підходу під час розгляду справ (за ним до заможних прошарків селянства вживалися суворіші міри покарання), запровадження нових, більш жорстоких законодавчих норм, спрощення судочинства (воно сприяло скороченню термінів слідства, давало можливість збільшити штампування вироків) забезпечували швидкі темпи вирішення справ та посилений репресивний тиск на селянство під час судово-слідчої роботи, у першу чергу, за рахунок зниження її якості та об'єктивності. Переважною формою роботи органів суду та слідства на селі стали колективні судово-слідчі бригади, виїзні сесії суду. У такий спосіб забезпечувався і швидкий темп вирішення справ, і посилений репресивний тиск на селян [5].

Апогеєм репресивної політики проти українського селянства було посилення заходів для виконання хлібозаготівель в Україні. Так, 5 листопада 1932 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло рішення, яким зобов'язало обласні та районні комітети партії та Наркомат юстиції «забезпечити рішуче посилення допомоги хлібозаготівлям з боку органів юстиції». Рекомендувалось у кожній області створити 5–10 додаткових роз'їзних сесій для розгляду справ «злісних саботажників» хлібоздачі, застосовуючи проти них, а також проти спекулянтів і перекупщиків хліба, особливо суворі репресії. Потрібно зауважити, що пошук «ворогів» та контроль за злочинністю в роки голодомору мали чітко антиукраїнський характер, адже для реквізиції продовольства у населення, а також для придушення стихійних виступів українського селянства проти свавілля владних структур залучалися військові та інші силові підрозділи, які формувалися переважно з росіян. Важлива роль у реквізиції продовольства, що супроводжувалася жорстоким насильством, відводилася і місцевим активістам. Це було переважно люмпенізоване населення, представники комуністичних, комсомольських організацій та комітетів незаможних селян [4, с. 48]. Така практика в умовах голоду могла розглядатися як злочини проти особи та власності громадян, але злочинна політика радянського режиму піднесла їх у ранг діяльності на користь держави, що сприяло викривленню правової свідомості громадян.

Репресивна політика радянського керівництва щодо селянства спричинила доволі серйозне збільшення соціальної напруги і активізувала злочинність у сільській місцевості. Вбивства та замаху на вбивства активістів колгоспного руху викликали відповідні дії з боку місцевого партійного та радянського керівництва, а також частини тих селян, які за різними мотивами вступили до колгоспів. Такими діями найчастіше ставали самосуди, які набули масового поширення по всіх областях УРСР. Так, за даними уповноваженого Комісії партійного

контролю, «протягом 1930-1934 рр. на всій території України мали місце масові порушення соціалістичної законності, пов'язані із безпідставним виключенням з колгоспів, при цьому у одноосібників активісти відбирали землю із посівами. Значного поширення набули незаконні арешти, коли сільські активісти за підозрою у скоєнні крадіжок незаконно утримували селян у погребях та інших приміщеннях» [12, арк. 39].

Отже, роздмухувана правлячою партією «боротьба проти класового ворога – куркуля» набувала у сільській місцевості найпотворніших форм, які не мали нічого спільного із контролем злочинності, а являли собою фактично боротьбу між людьми за продукти харчування. За даними Генерального прокурора УСРР В. Полякова, загалом по УСРР у справах хлібозаготівель протягом 1932 р. було засуджено близько 40000 осіб, у 1931 р. – 36000 осіб, за 1930 р. – 18000 осіб. «Вістря судової репресії» спрямовувалося проти одноосібників, які не здавали хліб. За не здачу хліба було засуджено 95 % правопорушників, з них – 43 % «куркулів». У ряді районів боротьба із «контрреволюційним саботажем» здійснювалася шляхом масового застосування репресій стосовно членів правління колгоспів (15 – 20 % всіх правлінь). При цьому поступово збільшувалася питома вага застосування вищої міри покарання по відношенню саме до членів правління колгоспів [11, арк. 172]. Як слушно зауважує О. Шармар, «масові політичні репресії відносно селянства з початком «військового комунізму», примусової колективізації не припинялися як в період голодомору, так і після подолання його наслідків, адже кожна кампанія сільськогосподарських робіт (посівна чи збиральна) проводилася під пильним наглядом уповноважених ДПУ» [14, с. 59-60].

Висновки. Отже, можемо констатувати, що у період колективізації в рамках забезпечення державного контролю за злочинністю широкого розповсюдження набули безпідставні арешти, значна частина яких зумовлювалася специфікою стосунків у сільських громадах. Цілком слушною є думка О. Довбні, що «за допомогою репресій компартійно-радянський режим вирішував економічні проблеми, придушував будь-які форми опору, моделював соціальні процеси на селі, а поєднання директив Центру, локальних ініціатив правоохоронних і місцевих органів влади визначали регіональні особливості застосування каральних заходів щодо селян. При цьому репресії були постійно діючим інструментом приборкання селянства» [3, с. 92]. У гонитві за кількісними показниками правоохоронні органи намагалися висунути обвинувачення якомога більшої кількості селян. При цьому часто в судах за дрібні крадіжки або ж навіть за надуманими звинуваченнями присуджували покарання у вигляді досить значних термінів позбавлення волі. Відтак, поступово правоохоронні органи перетворювалися на каральні структури для забезпечення диктатури вищого партійного керівництва. З цією метою було прийнято ряд нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання суспільних відносин в умовах тоталітаризму. Така трансформація законодавства для посилення репресивного апарату призводила до формування правосвідомості, де полюсами протистояння нерідко виступали громадяни та держава. Усе це формувало специфічну кримінальну субкультуру з уявленнями про державу як «ворога простого народу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. Кн. 1. Київ, Либідь, 1994. 428 с.
2. Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937–1938 рр. / упоряд. С. Кокін, М. Юнге. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 614 с.
3. Довбня О. Репресивна політика радянської держави щодо селянства УСРР/УРСР (1921-1939 рр.) у сучасній вітчизняній історіографії: регіональний аспект СХІД №4 (156) липень-серпень 2018. С. 89-95.
4. Смертю смерть подолали: Голодомор в Україні 1932–1933 / авт. колектив : П. П. Панченко (керівник), М. М. Вівчарик, А. І. Голуб, М. А. Журба та ін. К. : Україна, 2003. 352 с.
5. Субочев І. В. Кадрова політика в органах юстиції УСРР за часів проведення колективізації сільського господарства (1928–1933 рр.). *Бористен*. 2001. № 11 (125). С. 9–11.
6. Субочев І. В. Правовий аспект колективізації в Україні (1928–1933 рр.). *Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія*. 2001. Вип. 5. С. 56–64.
7. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 3190. Докладные записки ГПУ УССР в ЦК КП(б)У о ходе коллективизации сельского хозяйства и ликвидации кулачества как класса, состоянии комитетов незаможных селян на Украине и др. вопросам, 29.12.1930–2.12.1930. – 108 арк.
8. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 4319. Постановление ЦК КП(б)У «О реализации инструкции ЦК ВКП(б)/ о работе политорганов милиции». Переписка с Наркоматом юстиции УССР по вопросам работы органов суда и прокуратуры, рассмотрении личных заявлений. Циркулярное письмо ЦК КП(б)У райкомам партии об освобождении районных прокуроров от участия в обслуживании массовых кампаний, 18.04.1931–9.12.1931. – 29 арк.
9. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 4320. Докладные записки, письма НК РКИ УССР, РК КП(б)У, райотделов ГПУ о фактах самоубийства отдельных членов партии, протоколы заседаний Политической комиссии по рассмотрению обвинительных заключений, 23.02.1931–22.11.1931. 59 арк.
10. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5488. Инструкция Верховного суда Союза ССР по применению постановления ЦИК и СНК СССР от 7 августа 1932 г. по охране имущества государственных предприятий, колхозов и кооперации, укреплении общественной (социалистической) собственности, направленная ЦК ВКП(б)/ всем партийным органам. Докладные записки Наркомата юстиции УССР и Генерального прокурора республики в ЦК КП(б)У о работе органов юстиции, мерах по обеспечению выполнения экспортных планов, случаях людоедства, 1.04.1932–31.12.1932. 115 арк.

11. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5491. Сводки, справки Наркомата юстиції УСРСР и Генерального прокурора республіки в ЦК КП(б)У об искривленні лінії партії во время проведення хлібозаготовок и участіи органів юстиції в боротьбі за хліб, 10.12.1032–31.12.1932. 178 арк.

12. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6582. Докладні записки Уполномоченого Комісії партійного контролю при ЦК ВКП(б)/ по Київській області в ЦК ВКП(б)/ на імя І.В.Сталіна, Л.М.Кагановича о політичному и хозяйственном состоянии погранполосы УСРСР и пограничної охорони на границі республіки. Письма Уполномоченого Комісії советского контролю при СНК ССРСР и Главного Управления советской милиции при СНК УСРСР по вопросам паспортизации в Днепропетровской и Николаевской областях, 11.01.1934–2.11.1934. 66 арк.

13. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6586. Докладні записки, справки, письма и др. документи Уполномоченних Комісії партійного контролю при ЦК ВКП(б)/, обкомів КП(б)У, Наркомата юстиції УСРСР, областних комісій по чистке партії, начальників політотделов МТС о бесхозяйственности, злоупотреблениях, расхищениях, нарушениях революционной законности в республиканских и областных организациях, учреждениях и хозяйствах, 7.01.1934–31.12.1934. 167 арк.

14. Шармар О.М. Організаційно-правові засади проведення органами державного політичного управління (ДПУ) політичних репресій проти селянства під час колективізації та голодомору в Україні у 1929-1934 рр. *Європейські перспективи*. № 3. 2014. С. 56-60.

REFERENCES:

1. Bilas, I. (1994). *The repressive and punitive system in Ukraine 1917-1953: socio-political and historical-legal analysis*. (Vol. 1). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

2. Cokin, S. (2010). *Great terror in Ukraine. "Kurkul's Operation" 1937-1938*. Kyiv: Vydavnychyy dim «Kyivo-Mohylyans'ka akademiya» [in Ukrainian].

3. Dovbnia, O. (2018). The Soviet state's repressive policy towards the peasantry of the USSR / USSR (1921-1939) in contemporary domestic historiography: a regional dimension. *SKHID*, 4, 89-95 [in Ukrainian].

4. Panchenko, P.P., Ovcharik, M.M., Golub, A.I., Zhurba, M.A. et al. (2003). *Death Overcome Death: Famine in Ukraine 1932–1933*. Kyiv: Ukrayina [in Ukrainian].

5. Subochev, IV (2001). Personnel policy in the bodies of justice of the USSR during the time of collectivization of agriculture (1928-1933). *Borysten*, 11(125), 9–11 [in Ukrainian].

6. Subochev, IV (2001). The legal aspect of collectivization in Ukraine (1928-1933). *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Istoriya ta arkeolohiya*, 5, 56–64 [in Ukrainian].

7. TsDAGO Ukraine. - F. 1. - Op. 20. - Ref. 3190. Reporting notes of the GPU of the Ukrainian SSR to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine (b) U on the progress of the collectivization of agriculture and the elimination of the kulaks as a class, the status of committees of immature villagers in Ukraine and other issues, 12/29/1930–2/12/1930. 108 arcs. [in Russian].

8. TsDAGO Ukraine. - F. 1. - Op. 20. - Ref. 4319. Resolution of the Central Committee of the Communist Party (b) U “On the implementation of the instructions of the Central Committee of the All-Union Communist Party of Bolsheviks / on the work of the political organs of the police”. Correspondence with the People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR on the work of the organs of the court and the prosecutor's office, the consideration of personal applications. Circular letter from the Central Committee of the Communist Party (b) To the party district committees on the release of district prosecutors from participation in the maintenance of mass campaigns, 04/18/1931 - 12/9/1931. 29 arcs. [in Russian].

9. TsDAGO Ukraine. - F. 1. - Op. 20. - Ref. 4320. Memoranda, letters of the Tax Code of the Republic of Kazakhstan, the Ukrainian SSR, the Republic of KP / b / u, the regional departments of the GPU on the facts of suicide of individual party members, the minutes of meetings of the Political Commission for the Review of Indictments, 02/23/1931 - 11/22/1931. 59 arcs. [in Russian].

10. TsDAGO Ukraine. - F. 1. - Op. 20. - Ref. 5488. Instruction of the Supreme Court of the USSR on the application of the decision of the CEC and the Council of People's Commissars of the USSR of August 7, 1932 on the protection of property of state enterprises, collective farms and cooperation, the strengthening of public (socialist) property, sent by the Central Committee of the CPSU / b / to all party bodies. Memorandum of the People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR and the Prosecutor General of the Republic to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine (b) U on the work of the justice authorities, measures to ensure the implementation of export plans, cases of cannibalism, April 1, 1932–31 December 1932. 115 arcs. [in Russian].

11. TsDAGO Ukraine. - F. 1. - Op. 20. - Ref. 5491. Synopsis, information from the People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR and the Prosecutor General of the Republic in the Central Committee of the Communist Party of Ukraine (b) U on the curvature of the party line during grain procurement and the participation of justice in the struggle for bread, 12/10/1032–31/31/1932. 178 arcs. [in Russian].

12. TsDAGO Ukraine. - F. 1. - Op. 20. - Ref. 6582. Reporting notes of the Commissioner of the Party Control Commission under the Central Committee of the All-Union Communist Party of Bolsheviks / in the Kiev Region to the Central Committee of the All-Union Communist Party of Bolsheviks / in the name of I.V. Stalin, L.M. Letters of the Commissioner of the Soviet Control at the Council of People's Commissars of the USSR and the Main Directorate of Soviet Police at the Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR on certification issues in the Dnipropetrovsk and Nikolaev Regions, 11/11/1934–2/11/1934. 66 arcs. [in Russian].

13. TsDAGO Ukraine. - Ф. 1. - Оп. 20. - Ref. 6586. Memos, certificates, letters, and other documents of the Commissioners of the Commission for Party Control under the Central Committee of the All-Union Communist Party of Bolsheviks, the KP / b / U regional committees, the People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR, the regional cleansing parties, the heads of the MTS political departments about mismanagement, abuse, theft, violations of revolutionary legality in republican and regional organizations, institutions and farms, 7.01.1934–31.12.1934. 167 arcs. [in Russian].

14. Sharmar, O. M. (2014). Organizational and Legal Foundations of Political Repression Against the Peasantry During Collectivization and Famine in Ukraine in 1929-1934. *Yevropeys'ki perspektyvy*, 3, 56-60 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.10.2019

УДК 343.14 (477)

Конюшенко Я. Ю.,

*доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В ЖИТЛІ ЧИ ІНШОМУ ВОЛОДІННІ ОСОБИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті розкрито теоретичні та прикладні проблемні аспекти процесуального порядку проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи. Це надало змогу висловити пропозиції та рекомендації з удосконалення чинного КПК України в аспекті дослідженого питання. З цією метою, по-перше, проаналізовано положення кримінального процесуального законодавства в частині регламентації даної слідчої (розшукової) дії; по-друге, наведені наукові позиції вчених щодо проблемних питань в аспекті досліджуваної тематики. Виявлено відсутність єдиного підходу серед слідчих, прокурорів та суддів щодо розуміння правової сутності клопотання/ухвали про проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи. Досліджено питання щодо змісту клопотання про проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні та доведено доцільність аргументації в ньому необхідності порушення недоторканності житла чи іншого володіння шляхом проведення слідчого експерименту. Виокремлено підстави для відмови слідчим суддею у задоволенні відповідного клопотання. Розкрито питання щодо визначення змісту ухвали про дозвіл на проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи. Констатовано, що з метою усунення в слідчо-судовій практиці наявних наразі протиріч необхідно вдосконалити законодавчий порядок проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи. Задля цього запропоновано внести відповідні зміни й доповнення до частини 5 статті 240 КПК України, а саме: 1) чітко визначити назву клопотання про проведення даної слідчої (розшукової) дії; 2) передбачити зміст такого клопотання; 3) унормувати підстави для відмови слідчим суддею у задоволенні такого клопотання. Зазначені зміни якнайкраще сприятимуть досягненню завдань кримінального провадження, а також реалізації засади законності та недоторканності права власності особи.

Ключові слова: слідчий експеримент, клопотання, ухвала, слідчий, прокурор, слідчий суддя, недоторканність житла.

Konyushenko Ya. PROCEDURAL ORDER OF CONDUCTING THE NEXT EXPERIMENT IN HOUSING OR OTHER LIVING PERSONS: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

The article discloses theoretical and applied problematic aspects of the procedural order of conducting an investigative experiment in a person's home or other property. This made it possible to make suggestions and recommendations for improving the current Code of Criminal Procedure of Ukraine in the aspect of the issue investigated. To this end, firstly, the provisions of the criminal procedural legislation regarding the regulation of this investigative (search) action are analyzed; secondly, the scientific positions of scientists regarding problematic issues in the aspect of the subject under study are presented. A lack of a unified approach among investigators, prosecutors and judges was revealed regarding the understanding of the legal nature of the petition / decision to conduct an investigative experiment in a person's housing or other property. The question of the content of the application for an investigative experiment in housing or other property was investigated and the expediency of arguing in it the necessity of violating the inviolability of housing through an investigative experiment was proved. The grounds for refusing the investigating judge to satisfy the relevant application are highlighted. Questions are disclosed to determine the content of the resolution on permission to conduct an investigative experiment in a person's housing or other property. It was stated that in order to eliminate the existing contradictions in investigative-judicial practice, it is necessary to improve the legislative procedure for conducting an investigative experiment in a person's home or other property. To this end, it is proposed to make appropriate changes and additions to part 5 of article 240 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, namely: 1) clearly define the name of the petition for this investigative (wanted) action; 2) provide for the content of such an application; 3) to normalize the grounds for refusal by the investigating judge to satisfy such a motion. These changes will contribute to the achievement of the objectives of criminal proceedings, as well as the implementation of the principle of legality and inviolability of the person's property right.

Key words: investigative experiment, petition, decision, investigator, prosecutor, investigating judge, inviolability of the home.

Постановка проблеми. Відповідно до положень ст. 30 Конституції України кожному гарантується недоторканність житла. Разом з тим законодавець передбачив можливість проникнення до житла чи до іншого